



Василь Ілліч Федоришин,

доктор педагогічних наук, професор,
заслужений діяч мистецтв,
декан факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

 <http://orcid.org/0009-0006-4153-6129>

УДК 378.011.3

DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2024-1\(92\)-41-48](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2024-1(92)-41-48)

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ МУЗИКИ І ХОРЕОГРАФІЇ

Анотація.

Статтю присвячено особливостям розвитку творчих здібностей дітей засобами музики і хореографії. Зазначено, що музично-хореографічне мистецтво є частиною дієвого засобу формування творчих якостей дитини. Визначено, що взаємодія всіх засобів виразності в процесі створення музичного образу відіграє надзвичайно важливу роль. Спільність образної природи створює можливість інтеграції музики та хореографії в єдиний художній твір. Схарактеризовано педагогічні умови розвитку творчих здібностей дітей засобами музики і хореографії. Доведено, що для ефективного розвитку музично-хореографічних здібностей учнів доцільно використовувати активні методи навчання, які виявилися дієвими в розвитку творчих здібностей дітей шкільного віку.

Ключові слова: інтеграція; музично-хореографічне мистецтво; творчі здібності; активні методи навчання.

На сучасному етапі розвитку суспільства поряд з іншими орієнтирами, що визначають напрями в розв'язанні проблем навчання й виховання школярів є естетичний фактор. Музично-хореографічне мистецтво є частиною дієвого засобу розвитку розумового, естетичного, етичного виховання дітей, розвитку творчих здібностей, координації рухів, пластики, граціозності, гнучкості. Завдяки своїм специфічним функціям, воно розвиває у дітей образне сприйняття музики, ритму, пробуджує почуття гармонії, дарує відчуття оволодіння моторикою власного тіла. Усе це забезпечує різнобічний розвиток учнів. На цьому наголошували видатні українські митці К. Василенко, В. Верховинець, П. Вірський, артисти балету М. Лієпа, С. Лифар, А. Мессерер та ін.

Проблему розвитку творчої особистості засобами хореографічного мистецтва, питання розвитку особистісних якостей школярів засобами музики та хореографії, педагогічне спрямування хореографічної підготовки висвітлено в дослідженнях Т. Черпіти, П. Коваль, Л. Мови та ін. Розроблено методичні рекомендації щодо питань, які пов'язані з діяльністю музичних й хореографічних гуртків, проведенням уроків із цих дисциплін у закладах загальної середньої освіти та школах мистецтв. Проте особливості впливу музично-хореографічного мистецтва на особистість дитини потребують подальшого вивчення.

Це дає підстави стверджувати, що дослідження проблеми творчих здібностей, їх компонентів і рівнів розвитку наразі є доцільним та актуальним.

Особливість хореографічного мистецтва полягає в його специфічних виразних засобах: музично-організованих, образно-виразних формах рухів. Виконавець, завдяки пластичці, моторній координації, виразності рухів, жестів, поз, а також через міміку, контакт очей або пантоміміку, доносить до глядача зміст танцювального твору. Мистецтво танцю за своєю природою є синтетичним видом мистецтва, який поєднує в собі духовно-культурний і тілесно-культурний компоненти, що сприяє різнобічному розвитку дитини. Творчий потенціал учнів залежить від тієї бази знань, яку вони отримують у закладах освіти.

Музично-хореографічне мистецтво є частиною дієвого засобу формування творчих якостей дитини. Хореографічна мова, як і вербальна, також охоплює такі основні функції, як передача інформації, вияв експресії і контактів комунікативних і взаємодію партнерів із танцю. Рухи виконують роль слова, поєднання рухів – речення, а їхні композиції – одиниці вербального тексту. У сучасних психолого-педагогічних джерелах музично-хореографічне мистецтво розглядають як засіб естетичного, морального і фізичного виховання дітей та учнівської молоді. Дослідники

ззначають, що творчі здібності можна розглядати як один із видів спеціальних здібностей, що безпосередньо пов'язано з успіхами в музично-хореографічному мистецтві. Вони, як і інші спеціальні здібності, охоплюють: анатоμο-фізичні, психофізіологічні, сенсорно-перцептивні блоки, що вирізняються високою чутливістю; інтелектуально-творчий потенціал, який є необхідною умовою для адекватної оцінки нестандартних ситуацій; структури емоційно-вольові; музично-рухові можливості; художньо-естетичну спрямованість; особливості темпераменту; уяву і фантазію; особистісні якості.

Структура хореографічних здібностей містить опорні та провідні компоненти. Оволодіння технікою діяльності забезпечують опорні компоненти, а провідні спираються на якість та рівень сформованості технічних прийомів. Так, анатоμο-фізичні, психофізіологічні та психологічні властивості особистості належать до опорних компонентів.

Анатоμο-фізичні чи тілесні, соматичні властивості – це пропорційна статура, гармонійний розвиток усіх частин тіла, міцність кістково-м'язового апарату, стрункість постави. До психофізіологічних властивостей зараховують стабільність вестибулярного апарату, високу сенсорну чутливість (зорового та слухового аналізаторів), розвиненість центрів руху, що уможливають відчуття ритму й динаміки, точність орієнтації в побудові танцю, сприйняття простору й часу [1].

Нині сучасна система виховання недостатньо враховує можливості розвитку образного мислення дітей, надаючи перевагу логічному мисленню. Це пояснюється відсутністю розуміння того, що саме рухова активність дитини суттєво впливає на формування образного мислення, адже рух завжди відбувається в просторі та часі, що і є початком творіння певного образу. Недооцінка цього компоненту призводить до того, що діти, відтворюючи інформацію на заняттях, не завжди можуть на практиці самостійно розв'язати нову для них ситуацію нестандартним шляхом, адже для цього необхідно мати розвинену інтуїцію та здатність до креативу. Зазвичай діти невпевнені у своїх рухах, жестах, діях, водночас танець – це поєднання художнього образу та пластично-емоційної виразності рухів. Для танцюристів постановка тіла, уміння прийняти ту чи іншу позу, поставу голови, міміку тощо – це результат кропіткої праці, щоденне відпрацювання системи вправ. Метою такого навчання є оволодіння технологією мистецтва, адже лише на основі підготовчої стадії навчання може відбутися процес творення образів хореографічного мистецтва [3].

Одним із постулатів педагогіки творчості є те, що розвиток і саморозвиток творчої особистості може відбуватися лише за певних психолого-педагогічних умов, які сприяють творчій діяль-

ності особистості, стимулюють її активність, полегшують додання бар'єрів тощо.

У педагогічній теорії та практиці активно розробляються підходи, що зорієнтовані на пошук засобів розвитку здібностей, пов'язаних із творчою діяльністю школярів, які можна групувати таким чином: розвиток творчих здібностей через створення спеціальних умов у різних видах діяльності (С. Сисоєва, А. Усова та ін.); цілеспрямований розвиток творчих здібностей за допомогою активних методів навчання (М. Махмутов, А. Солюгуб, Ю. Тамберг та ін.).

Ретроспективний аналіз психолого-педагогічних джерел, результати робіт сучасних дослідників, що вивчають різні аспекти формування творчої особистості дітей молодшого шкільного віку, зокрема й педагогічні умови, дає змогу стверджувати, що чіткого визначеного поняття «педагогічні умови» у науковому обігу нині не існує. Компоненти педагогічних умов, що виокремлені й експериментально перевірені науковцями, різняться специфікою діяльності, до якої залучені діти, та індивідуальними якостями особистості, що в ній формуються.

До педагогічних умов дослідники зараховують такі: основи гуманістичної концепції щодо забезпечення взаємодії між вчителем та учнем через різноманітні суб'єкт-суб'єктні відносини; врахування вікових та індивідуальних особливостей; розвиток мотиваційної сфери та стимулювання творчої самореалізації; збагачення уявлень та особистісного досвіду дітей; створення сприятливого виховного середовища й адекватності виховних впливів; удосконалення змісту; організація навчально-виховного процесу через ефективне поєднання традиційних та інноваційних форм, методів і засобів; інтеграція програм, міжпредметних знань, умінь та навичок; врахування специфіки загальноосвітніх і позашкільних навчально-виховних закладів; підготовка вчителів до розв'язання навчально-виховних завдань тощо.

З урахуванням специфіки цієї проблематики, педагогічні умови формування хореографічних здібностей визначаємо як сукупність навчально-виховних, організаційно-методичних та індивідуально-особистісних чинників, що забезпечують ефективність організації творчого хореографічного навчально-виховного процесу з метою досягнення прогнозованого результату. До педагогічних умов організації пізнавально-виховного процесу формування музично-хореографічних здібностей молодших школярів зараховуємо: створення комфортного виховного середовища; стимулювання інтерпретаційної та імпровізаційної творчої активності дітей у процесі музично-хореографічної діяльності; використання інноваційних форм і методів навчання; збагачення досвіду пошукової діяльності дітей через

оволодіння загальнопізнавальними уміннями; інтеграція музично-хореографічного мистецтва з іншими його видами.

Розглянемо ці умови більш детально. Щодо першої педагогічної умови варто зазначити, що одним із важливих етапів роботи педагога є вміння створювати відповідну творчу атмосферу на заняттях для досягнення певної мети, яка буде спонукати дитину до дії, творчої діяльності тощо. Ідея дитиноцентричної орієнтації в сучасних педагогічних напрямках має гуманістичне підґрунтя. Серед фундаментальних постулатів якого В. Моляко виділяє «самореалізацію, яка є постійною тенденцією для розвитку потенціалу людських здібностей, автономії відповідальності особистості за свої вчинки та життя завдяки суспільному контекстові, де можуть ці риси розвиватися. Це об'єктивна умова, орієнтир на мету й сенс особистого життя» [2]. Аналізуючи погляди сучасних науковців (М. Броден, Дж. Рензулі, К. Роджерс, Р. Палуш, Є. Юль), автор доходить важливих педагогічних висновків: діти не повинні трактуватися як засоби проекту майбутнього, сформульованого дорослими. У педагогічних умовах музично-хореографічне виховання – це насамперед процес формування людини, процес залучення її у діалог з іншими людьми, а також зі світом та з самою собою. Це є необхідною умовою для взаємної довіри, інтерсуб'єктивності, особливих доброзичливих взаємин у системі «вчитель-учень». До завдань педагога щодо забезпечення сприятливого творчого середовища в процесі занять можна зарахувати такі: створення почуття психологічного захисту, де будь-який прояв ініціативи сприймається педагогом із повагою та розумінням, щоб кожна дитина була впевнена у власних силах, не боялася висловлювати оригінальні та цікаві ідеї; формування у дитини позиції активного суб'єкта співтворчості; збагачення уяви вихованців засобами емоційного забарвлення власної лексики, створення ситуації емоційного переживання та підтримки; спрямування уваги дітей на вдалий прояв їхньої музично-рухової активності тощо.

Другою педагогічною умовою є стимулювання творчого самовираження дітей у процесі імпровізаційної музично-хореографічної діяльності. Творчу активність учнів завжди вважали найвищим проявом пізнавальної активності і розглядали як мету і засіб її досягнення. Стимулювання творчої активності в процесі музично-хореографічного навчання передбачає діяльність педагога, яка націлена на формування мотивів творчої діяльності та підвищення рівня творчої активності на заняттях. Творча активність при цьому виявляється в динамічній енергійній діяльності учня, що спрямована на засвоєння і творче застосування знань, умінь та навичок, а також реалізацію творчого потенціалу. Для стимулювання інтересу до музично-хореографічного мистецтва педагоги-

практики рекомендують використовувати розвивальні ігри, сюжети казок, національний фольклор, взаємозв'язок хореографії з іншими видами мистецтв. З цього випливає важливість збагачення творчого навчально-виховного процесу як цілісної динамічної системи організації діяльності у творчих колективах, цікавим мотивом, що формує зміст і відповідає віковим та індивідуальним особливостям дітей шкільного віку.

За умови неефективної організації навчальної діяльності вихованці перетворюються на пасивних виконавців, які безглуздо копіюють педагога. З огляду на це, важливо визначити головні чинники, що безпосередньо впливають на формування позитивної мотивації учнів. Відтак, на нашу думку, зміст навчального матеріалу має відповідати: фізичним і когнітивним потребам дитини через постійну та різноманітну рухову активність, що сприяє: розвитку таких психічних процесів, як мислення, пам'ять та увага; прагненню до нестандартності, глибокому емоційному переживанню та самоаналізу. Усвідомлення педагогом важливості створення творчої атмосфери на заняттях є результатом глибокого розуміння методів стимулювання інтересу, інтерпретаційної та імпровізаційної активності учнів. Педагог, який володіє цими навичками, може ефективно взаємодіяти з учнями, сприяти їхньому творчому розвитку і допомагати їм виявляти та реалізовувати свій потенціал. Такий педагог стає керівником, який не лише навчає техніки, а й надихає на творче самовираження та гармонійний розвиток особистості.

Наразі імпровізація в музично-танцювальній культурі стала важливим і популярним явищем. Використання імпровізації на заняттях у гуртках, студіях і творчих об'єднаннях дозволяє дітям розвивати свою творчість, виражати індивідуальність і розкривати власні творчі здібності. На етапі заохочення до творчих занять імпровізація виступає важливим інструментом. Перетворюючи потреби дітей у впорядковану й усвідомлену діяльність, вона дає школярам змогу вільно виражати себе, сприяє розвитку індивідуальних танцювальних стилів і творчого підходу до мистецтва. Імпровізаційний процес не лише приваблює, а і стимулює розвиток творчого мислення та самовираження вихованців.

Для формування стійкої пізнавально-активної мотивації у вихованців необхідно постійно адаптувати та змінювати зміст і форми музично-хореографічних занять. Навчання має бути цікавим та захопливим, тому в навчально-виховний процес важливо впроваджувати новаторські підходи, щоб стимулювати учнів розвивати власні таланти й активно займатися хореографією. Зміна традиційних методів і форм може допомогти зберегти інтерес учнів, створити більше можливостей для самовираження та сприяти сталому і позитивному розвитку їхньої творчості. Тому

використання інноваційних форм та методів навчання в хореографічних колективах визначено *третьою педагогічною умовою* формування музично-хореографічних здібностей дітей шкільного віку.

Педагогічний підхід до організації навчально-виховної роботи у творчих колективах враховує наявну різноманітність індивідуальних здібностей серед вихованців. Забезпечення можливості для імпровізаційних вправ та використання таких інноваційних форм, як заняття-тренінги, заняття-фантазії та заняття-концерти, є важливим елементом стимулювання творчого потенціалу учнів. Цей підхід дає школярам змогу задовольнити потребу у інтерпретаційній та імпровізаційній активності, розвиває їх творчість і способи самовираження. Окрім того, працюючи з танцювальними образами та втілюючи фантазії в пластичній формі, вони отримують можливість створити щось суб'єктивно нове і оволодіти теоретичними та практичними основами творчої діяльності. Він сприяє не лише фізичному розвитку, а й розкриттю творчих можливостей і формуванню особистісної ідентичності учнів.

Сучасною дидактикою наразі напрацьовано низку інноваційних методів і прийомів активізації творчої діяльності дітей та учнівської молоді. Серед них дослідники виокремлюють: доцільні аналогії; створення ситуацій емоційного переживання; розвивальні ігри; евристичний метод; створення ситуацій із можливістю вибору; використання запитань, що стимулюють процеси мислення, підвищення стимулювального впливу змісту навчального матеріалу тощо.

Дослідники розглядають аналогію як один з ефективних засобів розвитку мислення і творчих здібностей, сутність якої полягає в тому, що властивості одного об'єкта з'ясовуються на основі його подібності до іншого. Такий підхід до музично-хореографічного навчання (з використанням завдань-аналогій із тваринним і рослинним світом) є дуже ефективним, особливо для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Використання гри та імітації рухів тварин і рослин може значно підвищити інтерес дітей до творчого пошуку в процесі музично-хореографічної діяльності. Цей метод не лише стимулює інтерес, а й сприяє розвитку таких різних аспектів психіки особистості дитини, як мислення, образна та моторна пам'ять тощо. Поєднання гри та творчості створює природне та сприятливе середовище для вивчення та розвитку дитини. Такий підхід може бути цікавим для дітей, що допомагає їм більш ефективно асимілювати музично-хореографічні навички та виражати себе через рух, адже завдання спираються на власний досвід дитини, який необхідно збагачувати та розширювати. Сучасні дослідження підтверджують, що переважна більшість дітей шкільного віку (95 %) швидше від-

гукуються на завдання-аналогії, які пов'язані з сьогоденними видами захоплень дітей: героями мультфільмів і комп'ютерної анімації тощо. Врахування сенсомоторного характеру музичного сприйняття молодших школярів є дуже важливим фактором, адже діти цього віку зазвичай мають виражений інтерес до активної та рухливої музики, яка відповідає їхнім потребам у живому та енергійному русі. Організація творчої діяльності має враховувати ці особливості, надаючи перевагу динамічним і рухливим композиціям. Під час вибору музичного матеріалу варто звертати увагу на силу, динаміку, темп і характер звучання. Це не лише відповідає особливостям сприйняття молодших школярів, а й дозволяє створити для них сприятливу творчу атмосферу на заняттях.

Психологи зауважують, що рольова гра посідає вагомe місце в житті молодшого школяра, сприяє оволодінню новими відносинами та формами поведінки дитини. У процесі накопичення життєвого досвіду дитина молодшого шкільного віку відкриває не лише світ предметів, а й світ людських відносин. Тому ефективною формою організації колективної гри вважається театралізація, сутність якої полягає не в досягненні акторського професіоналізму, а в можливості виразити свій творчий потенціал. Головною відмінністю театралізованої гри від рольової є висока структурованість її організації, що відповідає законам драматургії та сценічності.

Аналізуючи ігрові ситуації як чинник творчого розвитку школярів, Т. Чурпіта [5] виділяє два види ігор – сюжетно-рольову та проблемно-моделювальну. Під час сюжетно-рольової гри дитина виявляє свої здібності відповідно до запропонованого художнього твору, проблемно-моделювальна гра характеризується деформацією структури художнього твору, що дає змогу виявити роль конкретних засобів художньої виразності та запропонувати дитині нестандартну ситуацію, яка передбачає самостійне творче рішення.

З урахуванням того, що у дітей перших років навчання ще не розвинені достатньо мірою пошукові уміння, то проблемно-моделювальні ігри рекомендовано використовувати на 3–4 році навчання за умов відповідної педагогічної підготовки. Причому варто констатувати, що проблемно-моделювальні ігри ще недостатньо досліджені в науковій літературі та в практиці використання для молодших школярів. Однак за своїми характеристиками ці ігри здатні моделювати творчий процес і сприяти розвитку уваги, пам'яті, просторового мислення, уміння знаходити закономірності, класифікувати та систематизувати, комбінувати та передбачувати наслідки дій. Такий підхід може стати ефективним інструментом для стимулювання творчого мислення та розвитку інтелекту молодших школярів, особливо в контек-

сті музично-хореографічної діяльності. Імовірно, подальші дослідження цього напрямку зможуть розкрити ще більше можливостей і переваг цього підходу проблемно-моделювальних ігор.

Таким чином, використання інноваційних для музично-хореографічного виховання молодших школярів форм і методів навчання під час організації процесу формування творчих здібностей передбачає надання можливості вихованцям пізнати себе, допомогти їм реалізувати творчі потенційні можливості.

Поступовий перехід від «школи пам'яті» до «інституту роботи мислення» в освітній діяльності визначається необхідністю опанування не лише конкретними знаннями, а й загальнопізнавальними вміннями молодших школярів. Це відбувається завдяки збагаченню досвіду пошукової діяльності. Оволодіння такими загальнопізнавальними вміннями, як уміння знаходити аналізувати, порівнювати, визначати закономірності, дає дітям змогу ефективно використовувати свій досвід у навчанні та поза ним. Важливим етапом у цьому процесі є створення умов для пошукової діяльності, де діти активно залучаються до вирішення завдань, що вимагають самостійності у прийнятті рішень та творчого підходу.

Тому зміст *четвертої педагогічної умови* має сприяти формуванню у школярів навичок, які важливі для подальшого успішного навчання та розвитку, а саме *збагачення досвіду пошукової діяльності молодших школярів через оволодіння загальнопізнавальними вміннями (спостерігати, розмірковувати, аналізувати, узагальнювати тощо)* з поетапним застосуванням їх у процесі організації танцювальної творчої діяльності (сприйнятті, використанні, творенні).

Спираючись на Національну доктрину варто згадати, що моделлю особистості в новій парадигмі освіти має стати інноваційна людина, оскільки архетипом її діяльності та провідною метою пізнання є формування власної дослідницької позиції. Згідно з теорією рухової навички М. Бернштейна, у процесі опанування людиною рухами танцю беруть участь усі відчуття людини, які їх корегують: зір, слух, дотик, м'язово-суглобна чутливість. Певний успіх у виконанні рухових актів тісно пов'язаний з адекватною обробкою інформації, а це впливає на відчуття людини та її сприйняття оточуючого середовища. Питання повторень і звичок також є ключовим у розвитку рухових навичок. Повторення дають змогу закріпити й утримувати моторні навички, але можуть і гальмувати творчий розвиток, якщо стають механічними. Тому важливо забезпечувати баланс між повтореннями для міцності рухових навичок і творчими елементами, які сприяють розвитку творчого мислення і індивідуальності загалом. Комбінування різних методів навчання, які враховують ці

аспекти, може сприяти комплексному розвитку особистості.

Сучасні педагогічні погляди засвідчують необхідність мотивації та зацікавленості дітей у навчальному процесі. Механічно отримані знання, які не викликають інтерес та не є результатом особистого бажання вивчати матеріал, дійсно можуть бути важкими для подальшого застосування у творчій діяльності. Створення мотивації та зацікавленості дитини важливо для того, щоб розвивати не лише конкретні знання, а й загальнопошукові уміння. Подолання цього виклику передбачає використання творчих завдань і методик, які не лише передають інформацію, а і стимулюють самостійне мислення, розв'язання проблем розвитку творчих здібностей. Поетапне включення молодшого школяра у творчу діяльність забезпечує систематичний розвиток його творчого потенціалу та дає змогу формувати цінні навички, які будуть корисними в подальшому житті.

Шляхи розвитку загальнопізнавальних умінь психологи та педагоги пов'язують із формуванням прийомів мисленнєвої діяльності та через опосередкований спосіб керівництва діяльністю учня в змісті та методах навчання. Творчі завдання в хореографії, як і в інших мистецтвах, важливо розробляти так, щоб вони стимулювали різні аспекти розвитку та виявлення творчого потенціалу учнів. Учені визнають декілька ключових вимог до таких завдань: ускладнення пошукових мисленнєвих операцій (творчі завдання мають включати елементи, що вимагають від учнів розвивати та ускладнювати своє пошукове мислення, сприяючи розвитку критичного та аналітичного мислення); динаміка розгортання творчих проявів (завдання мають сприяти динаміці творчого процесу та виявленню учнів у таких різноманітних формах творчості, як імпровізація та інтерпретація); збільшення елементів інтеграції мистецтв (творчі завдання можуть сприяти поєднанню елементів різних видів мистецтва, таких як музика, малюнок, або театр). Це сприяє значному збагаченню та розширенню творчого процесу.

Наведені комплекси завдань передбачають різний рівень володіння компонентами творчого мислення. У розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів важливу роль відіграють завдання продуктивного типу, але в цій багатоплановій проблемі є чимало нерозв'язаних теоретичних і практичних питань. Методика навчання дітей початкового рівня творчому процесу засобами музично-хореографічного мистецтва потребує подальшого визначення умов розвитку цієї якості, розробки типів проблемних і пізнавальних завдань за видами хореографічного мистецтва, способів їх методичної реалізації та шляхів керування пошуковою діяльністю молодших школярів на різних етапах організації навчання. Отже,

науково обґрунтоване розв'язання цих проблем може бути основою для вдосконалення методики організації творчої складової навчального процесу в музично-хореографічних об'єднаннях і керівництві самостійною пізнавальною діяльністю молодших школярів.

З урахуванням того, що мистецтво танцю є синтетичним видом мистецтва, яке не існує поза музикою та тісно пов'язано з законами драматургії, п'ятою педагогічною умовою було визначено *інтеграцію хореографічного мистецтва з іншими видами мистецтва* (музичним, театральним, образотворчим) як засобу комплексного пізнання поліхудожнього мистецтва танцю загалом і комплексного формування творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Загальновідомо, що хореографія – це мистецтво синтетичне, у якому музика «звучить» у рухах, набуває чуттєвої форми, а рухи «прослуховуються». Мальовничість і графічність поз, положень танцівників ріднить її з живописом і скульптурою. Це дає підстави стверджувати, що хореографічне мистецтво є ефективним засобом естетичного виховання школярів.

Ідею комплексного використання різновидів мистецтва в естетичному вихованні школярів було запропоновано ще у 1920–30-х рр. П. Блонським, М. Леонтовичем, Я. Степовим та іншими видатними діячами мистецтва. Синтез різних видів мистецтва не лише розширює художній кругозір дитини, а й значно збагачує її чуттєве пізнання світу, розуміння хореографічного образу, поглиблює його виховний та естетичний потенціал [15].

Хореографічний артистизм закладений самою природністю виконання танцю, тобто органічному створенні хореографічного образу, умінні імпровізувати на основі визначеного малюнку, наповнення рухів і жестів особистісним ставленням тощо. Відтак ознайомлення вихованців хореографічних колективів з елементами пантоміми є доцільним і необхідним для здійснення успішної хореографічної діяльності.

Сценічне мистецтво пантоміми є однією з форм театру. Методика навчання цього мистецтва, як зазначають сучасні українські дослідники, ще продовжує перебувати в процесі становлення та розвитку. До розробленої Міністерством освіти і науки України навчально-тематичної програми курсу «Пантоміма» входять теми, які перетинаються з завданнями хореографічного виховання, з-поміж яких: загальнофізичний розвиток (розтяжка м'язів ніг, вправи для розвитку рухового апарату); навички загальної пластичної культури (розслаблення та напруження м'язів, виконання вправ на елементарні природні дії та процеси). Натомість знання з історії розвитку пантоміми, уміння та навички мімічної виразності, пантомімічного діалогу, вправи з уявним партнером і техніка зображення уявних предметів, алегорич-

на пантоміма та мімодрама спрямовані допомогти дитині оволодіти мовою тіла та виразності у створенні та передачі танцювального образу.

Введення зазначеного курсу є пропедевтичним, що надає можливість викладачам творчо застосовувати її елементи, змінювати й удосконалювати теми, кількість годин, форму проведення (майстер-клас, тренінг, позанавчальне заняття), враховуючи можливості конкретного навчального закладу та вікові особливості дітей. Творчі завдання інтегрованого характеру можуть використовуватися на заняттях незалежно від теми, що дає змогу гнучкого використання їх на різних етапах заняття, відповідно до доцільності в процесі формування творчих здібностей.

Отже, організація естетично-пізнавального процесу формування творчих здібностей дітей у колективах буде більш ефективною завдяки сприятливим педагогічним умовам, що засновані на особистісно-діяльнісному підході та використанні інноваційних форм і методів хореографічного виховання. Такий підхід буде сприяти розвитку музично-хореографічних і творчих здібностей молодших школярів і формуванню в них ціннісного ставлення до різновидів мистецтва.

Таким чином, розвиток музично-хореографічних здібностей учнів є актуальною проблемою загальноосвітньої підготовки школярів. Особливостями музично-хореографічного мистецтва є те, що зміст танцювального твору розкривається завдяки пластичності тіла. Хореографічні здібності є складним утворенням, що містить такі ключові компоненти: інтелектуально-творчий, музично-руховий і мотиваційний. Саме вони визначають рівень розвитку музично-хореографічної творчості дитини.

Складовими музично-хореографічних здібностей молодших школярів є такі: інтелектуально-творчий потенціал, тобто здатність дитини аналізувати, знаходити нові, оригінальні рішення рухових завдань; музично-рухові можливості: загальна рухова активність як умова пластичної та емоційної виразності, почуття ритму, високий рівень сенсорних процесів, художньо-естетична діяльність; мотиваційні властивості: інтерес до танцювального мистецтва, енергійність, працездатність, висока мотивація досягнень;

Важливою умовою успішного розвитку музично-хореографічних здібностей дітей молодших класів є спеціально організована система тренінгових вправ. Вона забезпечує розвиток усіх базових компонентів творчих здібностей, а також музично-рухового та художньо-творчого потенціалу дітей. Розвиток музично-хореографічних здібностей молодших школярів ґрунтується на врахуванні таких умов: створення атмосфери доброзичливості, довіри і творчої взаємодії; стимулювання інтерпретаційної та імпровізаційної творчої активності дітей; застосу-

вання інноваційних форм і методів навчання для розвитку образно-асоціативного мислення, уяви, фантазії, імпровізації; інтеграція музично-хореографічного мистецтва з іншими його видами; розвиток самостійності учнів; реалізація принципу доступності та послідовності в навчанні; врахуванні вікових та індивідуальних особливостей дітей молодшого шкільного віку.

Основу творчих проявів учнів становить емоційне й рухове сприймання музики та пластичне її втілення в танці. Ефективність творчого процесу залежить від естетичного досвіду дітей, захопленості мистецтвом танцю, від здатності до імпровізації. Темп освоєння способів творчих дій, обумовлено: пізнавальним інтересом до танцю, рівнем розвитку почуття ритму, рухової активності, інтересів і потреб дитини.

Надійність освоєння способів творчих дій залежить від: усвідомлення дітьми зв'язків між різновидами мистецтва; їхніх оціночних суджень про музично-хореографічне мистецтво; умінь розуміти й аналізувати танцювальний твір. Причому формування музично-хореографічних умінь і навичок має розлягатися не як самоціль, а як результат всебічного розвитку дитини. Аналіз результатів дослідження дає змогу дійти висновку про залежність рівня розвитку музично-хореографічних здібностей дітей від рівня сформованості їх інтелектуального, музичного, творчого потенціалу. Саме тому для ефективного розвитку музично-хореографічних здібностей учнів молодших класів доцільно використовувати активні методи навчання, зокрема навчально-тренінгову програму, яка виявилася дієвим фактором розвитку творчих здібностей дітей шкільного віку.

Використані літературні джерела

1. Клименко В. В. Механізми психомоторики людини: монографія / В. В. Клименко. – Київ, 1997. – 192 с.
2. Моляко В. О. Прояви інтелектуальних та творчих здібностей у дітей / В. О. Моляко // Обдарована дитина. – 2004. – № 6. – С. 3–9.
3. Система хореографічного виховання у школах і позашкільних закладах: навч.-метод. посіб. – Київ : ІЗМН, 1996. – 284 с.
4. Сологуб А. І. Креативна освіта: талант і здоров'я: монографія / А. І. Сологуб. – Кривий Ріг, 2000. – 264 с.
5. Чурпіта Т. М. Соціально-педагогічні проблеми розвитку творчої уяви молодших школярів засобами хореографічного мистецтва (на матеріалі використання казок): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Т. М. Чурпіта – Київ, 1998. – 20 с.
6. Andrews T. *Magickal Dance: Your Body as an Instrument of Power (Llewellyn's Practical Guide to Personal Power)* / T. Andrews. – Woodbury, Minnesota : Llewellyn Publications, 1993. – 226 p.
7. Bakker F. C. *Development of personality in dancers: a longitudinal study* / F. C. Bakker // *Personality and Individual Differences*. – 1991. – No. 12. – P. 671–681.

and Individual Differences. – 1991. – No. 12. – P. 671–681.

8. Bakker F. C. *Personality differences between young dancers and non-dancers* / F. C. Bakker // *Personality and Individual Differences*. – 1988. – No. 9. – P. 121–131.

References

1. Klymenko, V. V. (1997). *Mekhanizmy psikhomotoryky liudyny [Mechanisms of human psychomotor activity]*. Kyiv, 192 p. [in Ukrainian].
2. Moliako, V. O. (2004). *Proiavy intelektualnykh ta tvorchykh zdibnostei u ditei [Show intellectual and creative abilities in children]*. *Obdarovana dytyna – Gifted child*. 6. P. 3–9. [in Ukrainian].
3. *Systema khoreohrafichnoho vykhovannia u shkolakh i pozashkilnykh zakladakh [The system of choreographic training in schools and post-school institutions]*. (1996). Kyiv, 284 p. [in Ukrainian].
4. Solohub, A. I. (2000). *Kreatyvna osvita: talant y zdorovie [Creative illumination: talent and health]*. Kryvyi Rih, 264 p. [in Ukrainian].
5. Churpita, T. M. (1998). *Sotsialno-pedahohichni problemy rozvytku tvorchoi uiavy molodshykh shkoliariv zasobamy khoreohrafichnoho mystetstva (na materialy vykorystannia kazok) [Socio-pedagogical problems in the development of creativity in young schoolchildren through the means of choreographic mystique (based on the materials of the ancient Cossacks)]*. *PhD Abstract thesis*. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].
6. Andrews, T. (1993). *Magickal Dance: Your Body as an Instrument of Power (Llewellyn's Practical Guide to Personal Power)*. Woodbury, Minnesota, 226 p.
7. Bakker, F. C. (1991). *Development of personality in dancers: a longitudinal study*. *Personality and Individual Differences*. 12. P. 671–681.
8. Bakker, F. C. (1988). *Personality differences between young dancers and non-dancers*. *Personality and Individual Differences*. 9. P. 121–131.

Fedoryshyn Vasyi, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Honored artist, Dean of the Faculty of Arts named after Anatoly Avdievsky, Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov, Kyiv, Ukraine

PEDAGOGICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING CHILDREN'S CREATIVE ABILITIES THROUGH MUSIC AND CHOREOGRAPHY

Summary.

This article is dedicated to the peculiarities of developing children's creative abilities through the means of music and choreography. It is noted that musical-choreographic art constitutes an effective tool for shaping a child's creative qualities. It is determined that the interaction of all expressive means in the process of creating a musical image plays an exceptionally significant role. The shared imaginal nature creates the opportunity for the integration of

music and choreography into a single artistic work. The pedagogical conditions for the development of children's creative abilities through music and choreography are characterized. It is proven that for the effective development of students' musical-choreographic abilities, it is advisable to use active learning methods, which have proven effective in developing the creative abilities of school-aged children.

The development of musical and choreographic abilities of students is an urgent problem of the general education of schoolchildren. The peculiarities of musical and choreographic art are that the meaning of the dance work is revealed thanks to the plasticity of the body. Choreographic abilities are a complex entity that includes the following main components: intellectual-

creative, musical-movement and motivational. They determine the level of development of the child's musical and choreographic creativity.

The foundations of musical and choreographic abilities of younger schoolchildren are the following: intellectual and creative potential, i.e. the child's ability to analyze and find new, original solutions to movement tasks; musical and movement possibilities: general movement activity as a condition for plastic and emotional expressiveness, a sense of rhythm, a high level of sensorial processes, artistic and aesthetic activity; motivational properties: interest in dance art, energy, work capacity, high motivation for achievements.

Keywords: *integration; musical-choreographic art; creative abilities; active learning methods.*

Стаття надійшла до редакції 4 лютого 2024 року